

اختلالات رفتاری و دلبستگی

- منیر دهقان «کارشناسی ارشد مشاوره»
- فرشته وفائی نژاد «مشاور دانشگاه علوم پزشکی»
- نگین نادری «عضو هیات علمی گروه مشاوره و روانشناسی دانشگاه پیام نور»
- احمد فرهادی «عضو هیات علمی گروه مشاوره و روانشناسی دانشگاه پیام نور»

عنوان و نام پدیدآور	:	اختلالات رفتاری و دل‌بستگی / منیر دهقان... (و دیگران).
مشخصات نشر	:	اصفهان : انتشارات دانوش، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	:	۱۴۲ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۹۵۳۸-۸۲-۹
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیا
یادداشت	:	[مولفان] منیر دهقان، فرشته وفائی‌نژاد، نگین نادری، احمد فرهادی.
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	اختلالات رفتاری در کودکان
موضوع	:	وابستگی (روان‌شناسی)
موضوع	:	مادر و کودک
شناسه افزودن	:	دهقان، منیر، ۱۳۵۳ -
رده‌بندی دکره	:	۱۳۹۷ الف۲۵:ف۵۰۷ RJ
رده‌بندی دیس	:	۶۱۸/۹۲۸۹
شماره کتابخانه ملی	:	۵۵۱۸۳۷۰

نام کتاب	:	اختلالات رفتاری و دل‌بستگی
مؤلفین	:	منیر دهقان، فرشته وفائی‌نژاد، نگین نادری - احمد فرهادی
ناشر	:	دانوش
چاپ و صحافی	:	سورنا
شمارگان	:	۱۰۰۰
نوبت چاپ	:	اول / ۱۳۹۷
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۹۵۳۸-۸۲-۹
قیمت	:	۱۷۰۰۰ تومان

حق چاپ برای مولف محفوظ است

مرکز پخش:

تهران، خیابان انقلاب، خیابان وحیدنظری، بین دوازده فروردین و اردیبهشت، پلاک ۱۱۶،

طبقه همکف

تلفن: ۶۶۹۵۷۵۶۶، ۶۶۴۸۱۵۲۴

فهرست مطالب

مقدمه	۹
بخش اول: درآمدن بر اختلالات رفتاری	۱۳
۱. تعریف اختلال رفتاری	۱۳
۲. اختلال عاطفی	۱۶
تعریف اختلال عاطفی	۱۶
طبقه‌بندی مشکلات عاطفی	۱۶
طبقه‌بندی اختلال‌های روانی	۱۷
اختلال‌های کودکی تا چه میزان رواج دارد؟	۱۸
هنجارهای اجتماعی فرهنگی	۱۹
تفاوت‌های مربوط به جنسیت	۲۰
وضعیت روانی کودکان مبتلا به اختلالات رفتاری	۲۱
«پاره‌ای از مشکلات رفتاری و رابطه آنها با کندی پیشرفت تحصیلی»	۲۲
«برخی تکنیک‌های شناسایی کودکان مبتلا به مشکلات رفتاری»	۲۷
«دسته‌بندی اختلالات رفتاری و تاثیر آنها در پیشرفت تحصیلی»	۲۹
مشکلات فرآیند آموزش اختلالات رفتاری	۳۵
آمارها و ضرورت انجام مطالعه	۳۵
دوره‌های مختلف مطالعات همه‌گیرشناسی اختلالات رفتاری	۳۶

- ۳۸..... همه‌گیرشناسی
- ۴۱..... بررسی پیشینه میزان شیوع اختلالات رفتاری کودکان در جهان و ایران
- ۵۷..... «پاره‌ای از تحقیقات انجام شده در رابطه با مشکلات رفتاری و پیشرفت»
- ۵۹..... ۳. سبب‌شناسی اختلالات روانی
- ۶۰..... دیدگاه زیست‌شناختی
- ۶۱..... عوامل ژنتیک
- ۶۲..... مزاج و دستگاه عصبی
- ۶۳..... عوامل عصبی - غددی
- ۶۳..... دیدگاه روان‌پوشی
- ۶۶..... دیدگاه یادگیرنده (رفتاری)
- ۶۷..... دیدگاه شناختی
- ۶۹..... دیدگاه انسان‌گرائی - هس‌گرائی
- ۷۰..... دیدگاه اجتماعی
- ۷۱..... نظریه‌های راجع به نقش خانواده
- ۷۲..... نظریه سیستم‌ها
- ۷۳..... نظریه ارتباطات
- ۷۳..... نظریه ساختی
- ۷۴..... نظریه‌های سبک‌های دل‌بستگی
- بخش دوم: نگاهی به دو پدیده‌ی بی‌سرپرستی و بدسرپرستی و اثرات آنها بر رشد
- ۱۰۹..... کودک
- ۱۰۹..... خانواده به عنوان یک نظام اجتماعی
- ۱۱۰..... مفهوم نقش‌ها در خانواده و رابطه‌ی اعضای خانواده
- ۱۱۱..... کارکردهای خانواده
- ۱۱۳..... نداشتن خانواده و اثرات آن بر فرزندان

۱۱۵.....	پدیده بی‌سرپرستی و اثرات آن بر رشد روانی - اجتماعی کودک
۱۱۷.....	پدیده‌ی بدسرپرستی و اثرات آن بر رشد روانی - اجتماعی کودک
۱۱۷.....	شیوه‌ی سرپرستی موثر برای کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست
۱۲۱.....	بخش سوم: جدایی و فقدان و آثار آن بر کیفیت دلبستگی مادر- کودک
۱۲۱.....	تأثیرات جدایی و فقدان بر تحول دلبستگی
۱۲۳.....	مراحل واکنش کودک به جدایی از مادر
۱۲۳.....	مرحله‌ی اول - اعتراض
۱۲۴.....	مرحله‌ی دوم - انزاد/امیدی
۱۲۴.....	مرحله‌ی سوم - بریدگی عاطفی
۱۲۴.....	عوامل موثر در شکل‌دهی واکنش به جدایی
۱۲۶.....	انواع اختلالات دلبستگی
۱۲۶.....	انواع اختلالات دلبستگی مطرح شده
۱۲۶.....	نوع اول: اختلال دلبستگی بدون تعلق (دل‌نا بسته)
۱۲۷.....	نوع دوم: اختلال دلبستگی نامتمایز
۱۲۸.....	نوع سوم: اختلال دلبستگی بازداری شده
۱۲۹.....	نوع چهارم: اختلال دلبستگی پرخاشگرانه
۱۲۹.....	نوع پنجم: اختلال جابجا شده
۱۳۰.....	پیشگیری از بروز اختلالات دلبستگی
۱۳۲.....	پیشگیری در مراکز شبانه‌روزی
۱۳۵.....	خلاصه فصل
۱۳۹.....	فهرست منابع
۱۳۹.....	منابع فارسی
۱۴۲.....	منابع انگلیسی

مقدمه

کودکی که به دنیا می‌آید ممکن است بالترین و کامل‌ترین امکانات رشد را دارا باشد. وی ممکن است آمادگی داشته باشد ظرفیت آن را که به شایستگی‌ترین وجهی پرورده شود و برترین کمالات دست یابد. کافی است عادی به دنیا بیاید و خانواده و محیط مناسب در اختیارش قرار گیرد تا بیالود و سو سالم و جایگاه ارجمند خویش را در این دنیا بیابد. اما زندگی خانوادگی و محیط بهداشتی، آموزشی و اجتماعی و فرهنگی بسیاری از مردم جهان چنان است که دست یابی به چنین مقصودی را دشوار و گاه امکان‌ناپذیر می‌سازد. محدودیتهای محیط زندگی گروهی از کودکان چنان زیاد است که بقای آنان نیز مسیر می‌شود. بزرگی ارقام فقر و بیماری و مرگ در کشورهای جهان سوم لرزه بر اندام آدم می‌اندازد و مشکلات عاطفی و رفتاری کودکان نیز که نتیجه ممکن فقر و بیماری و جهل و بد رفتاری و نابسامانی‌های خانوادگی و کاستیهای آموزشی و اجتماعی و فرهنگی است شدیداً مانع رشد و بالندگی و وصول آن به کمالاتی است که در خلقتشان مقدر شده است. (منشی طوسی، ۱۳۷۱)

سال ۲۰۰۱ به عنوان سال بهداشت روانی اختصاص یافته است و در این سال تمام

ملل جهان وظیفه دارند که سطح بهداشت روان خود، خانواده و جامعه‌شان را ارتقاء دهند و با افزایش دانش بهداشت و زدودن برچسب‌های مخرب زمینه‌های این رشد را فراهم آورند. (شاه محمدی، ۱۳۷۹)

اکنون که دوران سرنوشت ساز سازندگی و بازسازی همه جانبه کشور با شتابی فزاینده آغاز گردیده است، زمان آن فرا رسیده است که برنامه توسعه و تامین تندرستی کودکان، ارتقاء سطح بهداشت خانواده و مدارس به عنوان بخش مهمی از سیاستهای ارتقاء بهداشت کشور و اساسی‌ترین حرکت در راستای تامین سلامتی نسل آینده‌ساز و تحقق بخش توسعه اجتماعی و اقتصادی آتیه کشور، جایگاه و هویت واقعی خود را بازیابد. بدون تردید کهشت منابع، امکانات و اعتبارات مالی؛ کمبود نیروی انسانی آموزش دیده، رشد افزون جمعیت بحرانیست که چگونگی تهدیدی جدی برای سلامتی نسل آینده است. موانع و مشکلات متعددی را در مسیر تحقق اهداف فوق الذکر ایجاد خواهد کرد. حل این مشکلات راهی جز مشارکت همه جانبه نهادهای اجتماعی به ویژه خانواده را باقی نمی‌گذارد. اما باید توجه داشت به مشارکت مردم بدون دادن آگاهی و اطلاعات به آنان تحقق نمی‌یابد.

راه مشارکت همه، آگاهی همه است (پالاهنت، ۱۳۸۷).

گرچه پیشینه توجه به نیازها و مشکلات روانی کودکان به عنوان قشر خاص و دارای ویژگی‌های منحصر به فرد خود و نه به عنوان بزرگسالانی که به تدریج به پیش از چند دهه نمی‌رسد، لیکن در همین مدت کوشش‌های بسیاری در جهت شناخت، تبیین و طبقه‌بندی و ارائه روشهای درمانی برای اختلالات دوران کودکی و نوجوانی به عمل آمده است. طبقه‌بندی اختلالات کودکان این سوال را مطرح می‌کند که «چند نوع اختلال وجود دارد»؟

سوال اساسی در همه گیرشناسی این است که چه تعداد از کودکان در جمعیت کلی دچار این اختلالات هستند؟ همه گیرشناسی با تشخیص علل یا عوامل همراه با انتشار اختلالات در جمعیت نیز سرو کار دارد اختلالات رفتاری طیفی وسیعی از مشکلات

کودکی را از رفتارهای پرخاشگرانه و تکانشی تا رفتارهای افسرده گونه و گوشه گیری در بر می گیرد. کودکان با اختلالات رفتاری بنابر ماهیت رفتارهایشان احتیاجات روانی، تربیتی و آموزشی متفاوتی از سایر کودکان دارند. لذا برای آموزش، تربیت و ترمیم رفتارهای آنان لازم است چگونگی طبقه بندی این اختلالات با توجه به انواع و دشواری های رفتاری آنان تعیین شود (عیسی زاده، ۱۳۸۶).

درباره چگونگی طبقه بندی اختلالات رفتاری، اختلاف نظرها و بحث های گوناگون و فراوانی وجود دارد. اشکالات طبقه بندی اختلالات رفتاری بنابر علل زیر می باشد:

۱. علل متفاوت می توانند زیربنای مشکلات رفتاری مشابهی باشد و در مقابل انواع متفاوت شکلا رفتاری می تواند از علل مشابهی حاصل آمده باشد.
۲. فراوانی و تنوع رفتارها، ناسازگارانه بسیار گسترده است.
۳. چگونگی شروع این گونه رفتارها و کیفیت رشد و پیشرفت آنان متفاوت است.
۴. میزان و درجه رشد آنان مختلف است.
۵. چگونگی پاسخ دهی این گونه رفتارها با روش های درمانی گوناگون متفاوت می باشد. (سیف نراقی و نادری، ۱۳۸۰)

آمارهای اپیدمیولوژیک نشان داده اند که تقریباً ۱۰ تا ۲۰ درصد همه کودکان از بدو تولد تا ۱۸ سالگی انواعی از اختلالات روانی را داشتند و حدود ۳ تا ۵ درصد این گروه دارای اختلالات شدید روانی می باشند این کودکان مشکلات مزمن در سازگاری به همراه نارسایی خانوادگی -- تحصیلی و روابط اجتماعی زندگی دارند. در صورت کمتر از ۱/۵ درصد کودکان نیاز به درمان دارند. با کمال تأسف و تعجب باید بگوییم که در کشور ما به مسائل گوناگون و پیچیده کودکان به طور جدی پرداخته نشده است. این در حالی است که اختلالات عاطفی -- رفتاری، به ویژه وضعیت نامتعادل و تحول زندگی خانوادگی و اجتماعی در یکی دو دهه اخیر کشور ما بیش از هر زمان دیگری گریبانگیر گروه های وسیعی از کودکان شده است (عیسی زاده، ۱۳۸۶).

نابسامانی های خانوادگی، کمبودهای آموزشی، پرورشی و بهداشتی، جابه جا شدن

گروه‌های اجتماعی و فشارهای ناشی از آن، رشد نامعقول جمعیت، مهاجرت‌های بی‌رویه و آوارگی، فقر و اعتیاد گسترده دل‌آزردگی و افسردگی و پرخاشجویی و شکوه‌گرایی‌های حاصل از غیبت و فقدان سرپرست در بسیاری از خانواده‌ها و همچنین ناآگاهی‌های دیرپای والدین کودکان برای مقابله علمی عاقلانه با فشارهایی که زندگی جدید و ناآشنا و پیچیده کنونی به طور مستقیم و غیرمستقیم بر روان‌های حساس و پذیرایی خردسالان وارد می‌آورد. و بسیاری عوامل مهم دیگر سبب شده است که اختلالات عاطفی و رفتاری کودکان و نوجوانان به سرعت بی‌سابقه‌ای بیابد. (استارت، لوریا،^۱ ۱۹۹۸ نقل از عیسی‌زاده، ۱۳۸۶).

در چنین وضعی جا دارد که پژوهشگران و متخصصان تعلیم و تربیت و روانشناسی کودک هر چه نیرو، دانش و تجربه در توان و هر چه شور و شوق و دلسوزی در جان دارند به کار گیرند و بر این دشمن مهلک درونی بشورند و کمک کنند تا اختلال‌های جانکاه عاطفی را از دل‌های آسیب‌پذیر کودکان معصوم و دوست داشتنی بیرون کنند و رشد شخصیت سالم و متعادل آنان را امکان‌پذیر سازند.